

A virtuális tömegek lázadása

CSEPELI György PhD

Eötvös Lóránd University of Sciences, Faculty of Social Sciences, Institute for Social Relations, Institute of Advanced Studies at Kőszeg (IASK)
csepegi.gyorgy@iask.hu

Abstract: The Revolt of Virtual Masses

In my presentation I compare the crowd turned into a shapeless, deformed mass of humans gathered in a real, material sphere with psychological processes taking place in virtual space, which without direct coexistence provokes the same self-loss and regression than real crowds. In the case of virtual masses, the situation is different, people who constitute the mass orientate in the world encompassed by the internet with the help of social media. In the context of the social media there is no good, bad, true and false. Communication is constantly dominated by the euphoric and obsessed sensations and the participants do not realize the algorithms delivered by the Big Data, through these they become unrestrictedly influenced. Creation turns into the wrong way.

Keywords: *chaos, mass psychology, third reality, social media.*

A valóságos tömegek lélektana

Tacitusnál senki nem írta le elevenebben a tömegbe szorult emberek viselkedését. A nagyszerű történész a Római Birodalom élen bekövetkezett, sokszor véres és gyöttrő hatalmváltások egyike kapcsán írja le a bukott császár, Vitellius pártján álló Cremona ostromlóinak beszabadulását a városba. Mint Tacitus írja,

„[...] negyvenezer fegyveres rontott be, s még több, élvhajzásra és kegyetlenkedésre náluk is hajlamosabb hadiszolga és markotányos. Sem méltóság, sem az életkor nem akadályozta, hogy a fajtalanokodás vérengzéssel, s a vérengzés fajtalanokodással keveredjék.” (Tacitus, 188. o)

A leírás jól mutatja, hogy a tömeg felszabadítja a felnőtt emberi testben működő két leghatalmasabb erőforrást, a szexualitást és az agresszivitást, melyet a társadalmi élet formái a mindennapokban úgy-ahogy megzaboláznak. A „tömeg” szó etimológiája az indoeurópai nyelvekben eleve sugallja a formátlanság, a massa szerűség asszociációit (Pataki, 1998). A formátlanság a normák eltűnését, a „mindent szabad”, a „semmi sem tilos” mámorító érzését váltja ki a tömegbe került embereknél, akiket, mint Tacitus írja, nem köt sem a méltóság, sem az életkor, mivel senki nem ismer senkit, senkinek nincs kitől tartania, mindenki magára marad korábban elfojtott indulataival, vágyaival, kísértéseivel, melyekről egyszerre csak kiderül, hogy kiélhetőek, megvalósíthatók. A tömegbe került felnőtt

egyén énje elveszti a felnövekvés során beépült kontrollmechanizmusokat, melyek a szegényen, a büntudat, a büntetéstől való félelem elrettentő erői révén kiűzik a Rossz kísértéseit a lélekből. Tömeghelyzetben, mint Freud helyesen írja, az „én” visszatér a „nem én”-be, ahonnan az én-fejlődés hajnalán kiemelkedett. (Freud, 1995) A Nietzsche által oly érzékletesen leírt apollói fékektől megszabadulva a nem én-be visszatért ént magával ragadja az eredendő kollektivitás, melynek istene Dionüszosz. A testek közötti határok eltűnnek, az érzékszervekre ható ingerek dominálnak, a részvétel mámora intenzívvé teszi a tapasztalatot. A tömegek lélektani jellemzőit az elsők között rögzítő Le Bon a kognitív horizont beszűkülését, az értelmi funkciók leépülését emeli ki.

A tömegtapasztalat talaja a rendet, előreláthatóságot, bizonyosságot biztosító életformák eltűnése, a rend eresztékeinek meglazulása, melyek mögött ott sejlének a Káosz erői. Az ember maga teremti az életéhez szükséges formákat, melyek időről időre elvesztik szabályozó erejüket, megtörnek a változó körülmények zátonyain. Forradalom, polgárháború, az értékek zűrzavara következik be, mely addig tart, amíg ki nem alakulnak az új formák, létre nem jön az új rend, kikristályosodik az új értékrend. A fizikában fázisátalakulásnak nevezik, amikor az anyag egyik állapotából egy másik állapotba vált. Ilyen átalakulás, amikor az anyag szilárdból folyékony állapotba lép át, vagy amikor a folyadék légnemű állapotú lesz. A két állapot között az anyag állapota kaotikus lesz, paraméterei kiszámíthatatlanokká válnak. Valami hasonló történik az emberi társadalmakban is, amikor a régi rendszer megszűnik, s az új rendszer még nem alakul ki. Nem véletlen, hogy a rendszerváltás főszereplői a tömegek, melyek érzékletes módon megtestesítik a szükségképpen megjelenő káoszt.

Az egyes emberek szerepe a tömegben jelentéktelen, kivéve egyetlen egy embert. Ő lesz a vezér, aki nyugalmat hoz a nyugtalanságba, bizonyosságot a bizonytalanságban, irányt mutat az irányvesztésben. A vezér kiválasztódása evolúciós logika mentén történik. Több esélyes személy közül végül az lesz a vezér, aki leginkább képes a tömeg figyelmét felkelteni, lekötni, s a cselekvések irányát megszabni. Abból lesz a jó vezér, akiben a tömeg énjüket veszített tagjai megtalálják önmaguk, aki kimondja kimondatlan vágyaikat, célt mutat céltalan életüknek. A tömeg a társadalmi változások ágenséje, de nem oka. Az okok, mint Daniel Dennett mondja, a tömegen kívül vannak, a tömeg és vezére egyaránt metafizikai vákuumban vergődnek, ahol a fizika és a fiziológia tényei uralkodnak (Dennett, 2017).

A változás, melynek a tömegek akaratlan és szándéktalan ágenséje, egyaránt lehet pozitív és negatív. A 19. századi tömeglélektan a tömegekben csak a rombolás és pusztítás erőit látta, de a későbbi szerzők már felfigyeltek arra is, hogy bennük rejlik a konstruktív változások elindításának lehetséges.

A tömegtársadalom

A tömegek természetesen akkor is szereplői maradnak a társadalmi változásoknak, amikor nincs rendszerváltás. A modern társadalom megállapodott gazdasági és politikai

viszonyai között a tömeg embere magányos (Riesman, 1968), miközben nincs egyedül, hiszen közlekedik, fogyaszt, dolgozik, szeret és gyűlöl. Nincs azonban saját jelenvaló léte, ami értelmet és célt adhatna életének, mint egyszeri és megismételhetetlen emberi lénynek. A modern társadalom magányos tömegemberét Heidegger találóan Akárkinek nevezi, aki úgy élvez, szórakozik és ítél, ahogyan akárki teszi, nincs benne semmi, ami a sajátja volna. Mint Heidegger írja, „a mindennapiság létmódját az *akárki* írja elő, aki nem valaki meghatározott, hanem mindenki, habár nem összegként az” (Heidegger, 1989, 259).

A magányos Akárki dermesztően hasonlít a közvetlen érintkezés terében énjét veszített egyénre. Mindenki a Másik, senki sem önmaga. Egyéni ízlés, mérték hiányában nincs más irány, mint az, amit a sokaság követ. A mindenki számára elérhető nyilvánosság mindent homályba borít, melyen keresztül az ismeretlen ismertnek, a nem tudott tudottnak tűnik. A nézetek és értékek adta bizonyosság helyére a vélemények és attitűdök káprázata kerül.

A reformáció, majd utóbb a felvilágosodás előbb lelkileg, majd jogilag megteremtette a modern társadalmakban a polgárok közötti egyenlőséget, ami morálisan és érzelmi-
leg valóban homogenizálta a korábban rendi, vallási, etnikai alapon megosztott népe-
séget. A képességek és a teljesítmények azonban nem igazodtak az egyenlőség
várakozásaihoz, melyeknek ellentmondott a kiválóság.

Ezt a helyzetet diagnosztizálta a múlt század nagy hatású filozófusa, Ortega y Gas-
set, amikor a „tömegek lázadásáról” beszélt. Az alkotásra képtelenek fellázadtak azok
ellen, akik a politikában, a gazdaságban, a kultúrában képesek voltak kiemelkedő telje-
sítményeket létrehozni. Mint Ortega írja, a „nemes élet ellehetetlenült”, s mindent elborí-
tott az irigység a nagysággal szemben. (Ortega y Gasset, 1995) A kiváló képességek-
kel rendelkező, kiemelkedően teljesítő kevesek beleütköznek a sokak középszerűségébe,
mely brutálisan bünteti a közé nem illőt. Az olcsó, könnyű megértést és az azonnali
élményt kínáló üzenetek kiszorítják a piacról a drága, nehezen érthető, tartós hatásra
építő szellemi termékeket és szolgáltatásokat.

A virtuális tömegek

A 20–21. század fordulójára a világ minden pontját elérő elektronikus kommuniká-
ciós hálózat az elitek ellen lázadó tömegek erejét megsokszorozta. (Csepeli, 2008) E
hálózat mindent, mindig, mindenütt, mindenki számára elérhetővé tesz. A mobil eszkö-
zök „okosodása” és gyors terjedése gyakorlatilag mindenki számára lehetővé teszi a
hálózatra került szövegek, képek, zenék, filmek, videók elérését. Az internet színterén
mindenki alkotó lehet. A teljesítmény mércére egyedül az elért sokaság nagysága. A
YouTube, a Twitter, a Facebook nyilvános terében részt vevő sokaság érdeklődése
azonban felettébb ingatag, s az ebül szerzett hírnév ebül is vész el.

Az új Akárki a virtuális tömegben keresi magát a másokban, akinek nincs teste, nincs
története, nincs sorsa. A névtelen, testetlen, sorstalan virtuális társas térben magára ha-
gyott Akárkit senki és semmi nem védi meg saját fantáziáitól, melyek kényszeresen arra

hajtják, hogy „barátokat” keressen, közösséget találjon a Semmiben kerengő társak között, akik soha nem lesznek barátai, nem lesz belőlük közösség (Hui Kyong Chun, 2017).

A virtuális tömegek lázadása mélyrehatóan átformálja a társas életet, a kultúrát, a gazdaságot. Aki uralja a pillanatot, azé a siker. A hatás talán sehol nem annyira számottevő és látványos, mint a politikában, melynek a modern társadalomban együtt kell élnie a nyilvánossággal. Az internet által teremtett lehetőségek ellehetetlenítették a tömegtársadalomban megszokott és bevált tömegkommunikációs eszközöket, melyek kevesek kezében sokak elérését tették lehetővé. A virtuális tömegek permanens tömegkommunikációs forradalmat robbantottak ki, mely lerombolta a kommunikációs központokat, elszívta a közönséget a nagy tekintélyű újságoktól, nagy nézettségű televíziós csatornáktól és nagy hallgatottságú rádióktól. Az új nyilvánosságban mindenki harcol mindenki ellen, de a figyelemért folytatott harcban a győzelem felettébb múlandó.

A virtuális tömegek színrelépésével a nyilvánosságban a káosz állandósul. Mint a 2016-os amerikai elnökválasztási kampányban láttuk, a társadalmi média terében az újságírásra hagyományosan kötelező normák megszűnnek, elmosódik a határ a hír és az álhír, az ellenőrizhető és a manipulált tény között, az elnökjelöltek közvetlenül kommunikálnak a választókkal a Twitter által megszabott 140 karakter erejéig. A nyilvánosságban állandósult „kaotikus pluralizmus” továbbgyűrűzik a politikai életre, s következményei megmutatkoznak a gazdasági és politikai életben is (Margetts, John, Hale és Yasserei, 2016).

Az új helyzetben azonban a rend esélyei sem jelentéktelenek. Az elektronikus kommunikációs térben ugyanis minden szereplő s minden üzenet nyomot hagy. Hatalmas digitális adatbázisok keletkeznek, melyek egyre csak nőnek. Az új nyilvánosság káoszán az lesz úrrá, aki az adatok felett rendelkezik s az adatok analitikájára képes. A társadalmi média felhasználói által folyamatosan generált adatok a Big Data adta elemzési lehetőségek révén módot adnak az üzenetek célcsoportjainak azonosítására, profilkészítésre, sőt akár személyes célzásra. A politikai harcban a Big Data révén naprakészen, folyamatosan keletkező valós idejű, valós viselkedésre vonatkozó adatok révén azonosíthatók és elérhetők a barátoknak, ellenségnek, s ami még fontosabb, leendő barátoknak és leendő ellenségnek minősíthető személyek és csoportjaik.

A közvetlen érintkezés terében összeverődött tömegek mindig is a társadalmi változások főszereplői voltak. Aki e tömegek erejére építhetett, az elérhette célját, ha ott volt, odament, beszélt hozzájuk, elhitette velük, hogy ő a vezérük, aki nélkül a káosz állandósul, s a rend csalóka álom. A virtuális tömegek ereje nehezebben hasznosítható, komoly technológiai felkészültséget és tudást igényel. De ezek a tömegek a 21.században éppen úgy nagy társadalmi változások mozgatói, mint voltak elődeik a nagy forradalmak idején.

KÖNYVÉSZET

- Csepeli, Gy., 2008. Wiki Knowledge. Resurgence of the Collective Mind, in Nyiri K. (ed.): *Integration and Ubiquity. Towards a Philosophy of Telecommunications Convergence*, Vienna, Passagen Verlag, 255-262.
- Dennett, D., 2017. *From Bacteria to Bach and Back. The Evolution of Minds*, New York, W.W. Norton.
- Freud, S., 1995. *Tömegpszichológia*, Budapest, Cserépfalvi.
- Gasset, José Ortega y. 1995, *A tömegek lázadása*, Budapest, Pont.
- Heidegger, M., 1989. *Lét és idő*, Budapest, Gondolat.
- Hui Kyong Chun, W., 2017. *Updating to Remain the Same: Habitual New Media*, MIT Press.
- Margetts, H., John, P., Hale, S. és Yasserei, T., 2016. *Political Turbulence. How social media shape collective action*, Princeton, NJ, Princeton University Press.
- Nietzsche, F., 2003. *A tragédia születése*, Budapest, Magvető.
- Pataki, Ferenc, 1998. *A tömegek évszázada*, Budapest, Osiris.
- Riesman, D., 1968. *A magányos tömeg*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- Tacitus, *Összes művei. II. Évkönyvek*, Budapest, Európa.